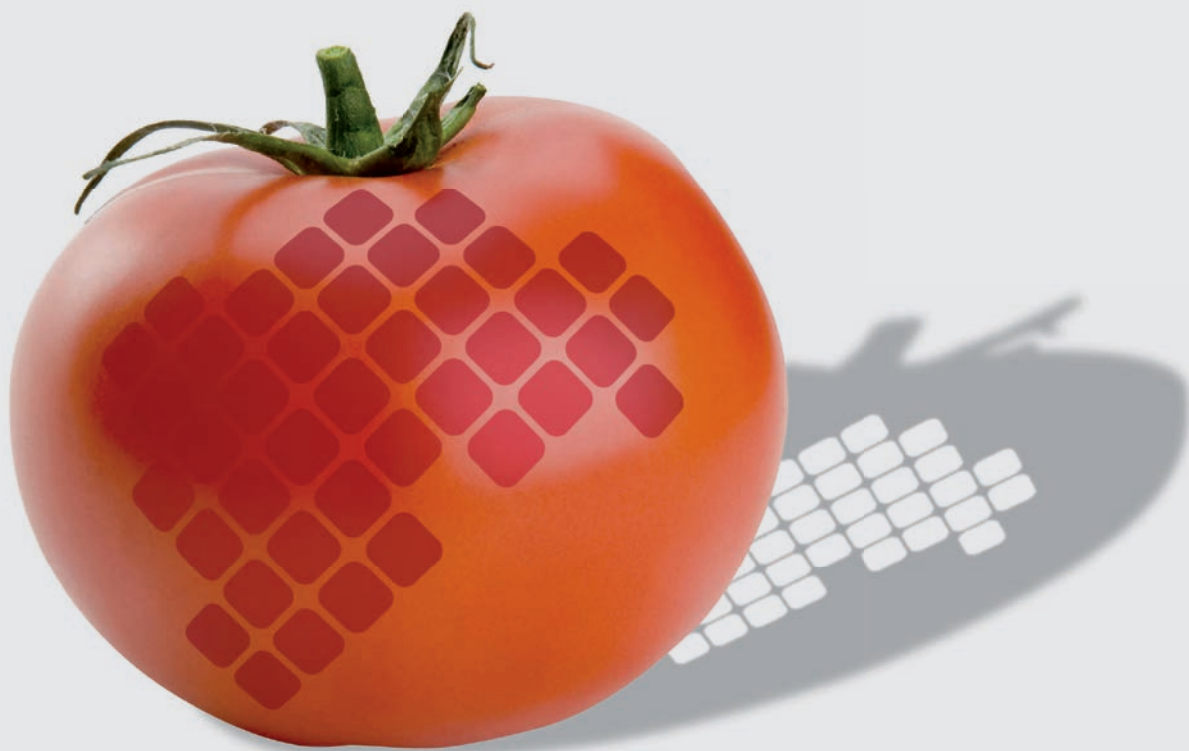

Varietats locals de **tomàquet**

del **Vallès Oriental**

El Vallès Oriental
Consell Comarcal

Copyright © Fotografies
Jordi Puig Roca

Edita
Consell Comarcal del Vallès Oriental
C. Miquel Ricomà, 46
08401 Granollers (Barcelona)
Tel. 938 600 700

Correu electrònic
productesterra@vallesoriental.cat

Autors del text
Jordi Puig Roca
Jonatan del Amo Banyuls

Autor de les fotografies
Jordi Puig Roca
Jonatan del Amo Banyuls

Disseny i maquetació
Mires Estudi de Comunicació, SL

Dipòsit legal: B26763-2016.

Índex

- 01 **Pròleg** | Pàg. 4

- 02 **Abans de començar** | Pàg. 5
 - On es conserva la biodiversitat cultivada?**
 - Algunes definicions**
 - Què s'està fent a la comarca per conservar l'agrobiodiversitat?**

- 03 **Ja podem començar: el tomàquet** | Pàg. 7

- 04 **La comarca, una història recent però lligada als tomàquets** | Pàg. 8

- 05 **Com és i per què alimenta tant el tomàquet?** | Pàg. 9

- 06 **Els tomàquets que ja hem perdut** | Pàg. 10

- 07 **Els tomàquets que encara tenim** | Pàg. 11

- 08 **Agraïments** | Pàg. 36

- 09 **Bibliografia** | Pàg. 37

Pròleg

Aquest és el segon volum d'una col·lecció iniciada l'any 2014 amb les varietats locals de mongeta del Vallès Oriental i que aquest 2016 continua amb els tomàquets.

Aquesta elecció no ha estat casual, ja que després de diversos anys promovent la recuperació de tomàquets aquest any 2016 tocava aglutinar tot aquest cos d'informació en un document que ens mostrés la magnitud i la importància del patrimoni que atresorem.

És així com, amb vocació divulgativa però amb el màxim rigor tècnic, aquesta publicació ens mostra la gran diversitat de varietats de tomàquet que hi ha al llarg d'una comarca tan heterogènia i diversa com la nostra.

Lluny de ser el final del camí, el Consell Comarcal segueix apostant per la promoció del sector primari a partir de productes diferenciats i de valor afegit. En aquesta estratègia, aquest 2016 el banc de llavors del Vallès Oriental serà una de les peces clau, ja que permetrà aglutinar tots els esforços que s'estan realitzant en el camp de la conservació de varietats locals i, a la vegada, permetrà generar un model de conservació de llavors que n'assegurarà la viabilitat al llarg dels anys.

Espero que gaudiu d'aquest segon volum d'una col·lecció que es pot convertir en referent en la divulgació, la gestió i el maneig de les varietats locals d'arreu del país.

El president

Abans de començar

2.1. On es conserva la biodiversitat cultivada?

Diversos estudis científics han pogut constatar que, en moltes zones càlides del planeta, hi ha moltes referències sobre la conservació de l'agrobiodiversitat en les petites explotacions i horts familiars, que tenen un paper clau en la conservació de les varietats locals. Val a dir, però, que aquesta situació no és comuna a les zones temperades i, en concret, a Europa.

El procés d'industrialització de les societats desenvolupades, i el deslligament del paper dels horts com a reservoris d'aliment, ha desvirtuat l'interès per aquests espais, però malgrat tot, els estudis realitzats els darrers 10 anys indiquen que segueixen essent elements clau en la conservació de la biodiversitat cultivada.

En l'àmbit català, els estudis certifiquen que els horts són elements troncats i distintius de l'estructuració social catalana. Els productes que s'han conservat en aquests espais també contribueixen a dotar d'identitat els col·lectius que els han preservat.

En el cas del Vallès Oriental, aquesta tendència a escala mundial, continental i de país es manté, ja que com més dimensió té el sistema de producció, més petit és el grau

de conservació de varietats locals. Un hort familiar, de mitjana, conserva 8,55 varietats, un nombre que disminueix d'una manera moderada per a les explotacions petites (6,71) i mitjanes (6,53) i es redueix dràsticament a les grans (4,00).

D'altra banda, també a la comarca, les explotacions que produeixen en convencional conserven 6,53 varietats de mitjana, les que fan producció integrada, 6,43, i les de producció biològica, 15,33. Aquesta tendència ens indica que les ecològiques, gràcies al seu sistema de producció, conserven més del doble de varietats que la resta de sistemes productius.

2.2. Algunes definicions

Al primer volum d'aquesta col·lecció es va definir dos conceptes clau per entendre el discurs que es plantejava al document. Els conceptes definits van ser: agrobiodiversitat i varietat local. En aquest segon volum, els conceptes clau definits seran:

Banc de llavors

Es pot definir com una col·lecció d'espècies vegetals en forma de llavors, emmagatzemada en condicions controlades per assegurar la supervivència del material genètic durant llargs períodes de temps. L'avantatge més important dels bancs de llavors per a la preservació de les espècies és la reduïda necessitat d'espai, enfront de la preservació de plantes vives. Aquest mètode de conservació és molt adequat per a la investigació i per a la distribució entre els usuaris, però les llavors no evolucionen, ja que no hi ha relació amb l'entorn.

Conservació in situ

Sistema de manteniment d'una varietat local al seu lloc tradicional de producció, en un entorn climàtic que li és propi i sota unes condicions de maneig tradicionals que assegurin el manteniment del seu cicle biològic, generació rere generació, la variabilitat genètica i l'adaptació a les condicions de l'entorn.

Conservació ex situ

Mètode de manteniment d'una varietat local fora del seu hàbitat tradicional de producció i que, per tant, resta confinada en un banc de llavors, de germoplasma, o el seu manteniment es realitza en condicions controlades i aïllades dels paràmetres climàtics i ambientals que són propis del seu lloc de producció tradicional.

2.3. Què s'està fent a la comarca per conservar l'agrobiodiversitat?

Al Vallès Oriental s'està duent a terme un gran nombre d'accions amb l'objectiu de conservar el patrimoni genètic agrícola. Aquestes accions estan coordinades des de diverses entitats i associacions que, juntament amb l'administració local i comarcal, vetllen per la creació de projectes multidisciplinaris de diversa índole.

Producció de varietats locals en horts i finques agràries

Llavors Orientals té més de 20 socis que, als seus horts o finques productives, realitzen una important tasca de conservació in situ de les més de cent varietats locals que hi ha a la comarca. En concret, aquesta associació fa una tasca coordinada entre els seus membres per abastir de llavor fires, bancs de germoplasma o altres productors que volen iniciar la producció de varietats locals.

Les fires

Les dues fires de referència que cada any se celebren al municipi de Santa Eulàlia (Lliga't a la terra i la fira del tomàquet) són l'aparador i el punt de trobada entre productors, consumidors, experts en la matèria i públic en general. D'altra banda, les fires permeten vendre desenes de milers de tomaqueres de varietats locals i comercialitzar un gran nombre de productes hortícoles i transformats de les varietats de la comarca. També són un punt d'intercanvi de reflexions i de pensament entorn del paper de l'alimentació en la salut humana.

Imatge 2: Banc de Llavors del Vallès Oriental

El banc de llavors

És un espai físic situat al Museu de Ciències Naturals de Granollers que serveix per conservar llavors a curt, mitjà i llarg termini. Actua com a còpia de seguretat de totes aquelles llavors que s'estan cultivant a la comarca i que per qualsevol problema o descuit poden desaparèixer. D'altra banda, és també un espai per estudiar, catalogar i promoure la reincorporació d'aquestes varietats al sector agrari i exercir de motor i agent de diversificació econòmica.

<http://www.llavorsvallesoriental.cat/>

Ja podem començar: el tomàquet

La tomaquera és originària de la regió andina de Xile i Perú, des d'on s'estengué per l'Amèrica Central i del Sud, on ja fou cultivada pels maies i els asteques pels volts del 700 dC. La paraula tomàquet deriva del terme tomatl del nàhuatl, la llengua dels asteques, i significa "fruit inflat".

El seu cultiu a Europa s'inicià d'una manera estructurada a partir de mitjan segle XVI, però no va ser fins a finals del segle XVIII que esdevingué un fruit popular. Durant més de 150 anys fou cultivat com a planta ornamental, i no va ser fins que la gent va veure que molts ocells es menjaven els tomàquets que es començà a consumir-ne.

A casa nostra, el cultiu del tomàquet està documentat a partir del segle XVIII al Maresme i al delta del Llobregat per raons climàtiques, però especialment per cobrir les creixents demandes de la propera metròpoli de Barcelona. Junta-ment amb la capital catalana, l'horta de València també incrementa molt la seva producció, principalment durant el segle XIX, per esdevenir la principal zona productora del llevant peninsular.

La comarca, una història recent però lligada als tomàquets

A la primera meitat del segle XX el pometa ja era una varietat comuna i distribuïda extensament per molts planteristes del país. Font: Fills de Nonell, 1932.

El cultiu del tomàquet al Vallès Oriental no està documentat amb precisió, tal com passa amb el de les mongetes, però amb tota seguretat s'inicià d'una manera estructurada també al llarg del segle XVIII per abastir, d'una banda, els mercats locals, però també per fer arribar a la capital els fruits d'aquesta espècie.

Sí que hi ha certesa documental i de fonts orals de la procedència de bona part de les varietats actuals del Vallès. En general, el vincle l'establiren els famosos planteristes del Maresme (Patró, Sorrall, Ànima...), que pràcticament fins als anys setanta del segle XX inundaren els principals mercats de la comarca amb les varietats que ells conservaven.

Aquestes varietats, en bona mesura, foren filles de la casa de llavors Nonell, que entre mitjan segle XIX i mitjan segle XX fou la font de llavor d'aquests planteristes de la comarca veïna. Val a dir que, a la comarca, diversos planteristes també conservaren durant dècades diverses varietats de tomàquet i les comercialitzaren a través de la venda directa o, altra volta, gràcies als mercats. Un dels casos més curiosos, pel que fa a la introducció d'una nova varietat, s'ha de situar a la primera meitat del segle XIX, quan el pare de l'Ivo Pons, un comerciant de llavor de Lliçà de Vall, comença a vendre una varietat rosa, molt menuda però extremament dolça, procedent de Mallorca. Aquest tomàquet tingué una gran repercussió a la comarca, però la baixa producció i el fàcil clivellat el

portà a la pràctica desaparició.

A la banda del baix Montseny, terra de transició entre les comarques de Girona i de Barcelona, durant anys diversos planteristes del delta de la Tordera i del litoral gironí feren arribar varietats pròpies de les comarques de més al nord. Aquest fet explica la presència del tomàquet rosa Girona o del nas de bruixa o pebroter.

El Vallès també exercí, sobretot a partir de l'existència del tren i de la millora de les comunicacions amb la veïna Osona, de rebost per a produccions primerenques. Així, quan a Vic encara no hi havia tomàquets, molts pagesos del Vallès pujaven a vendre els seus productes al mercat, de manera que feien també d'introdutors varietals en aquesta comarca.

D'altra banda, en paral·lel als tomàquets d'amanir, ja més en l'àmbit domèstic, es generà una forta variabilitat de tomàquets de penjar que s'agrupà sota diverses tipologies genèriques (ramellet, bombeta, tomacó...) fins a l'extrem que moltes masies arribaren a conservar la seva varietat de penjar.

Com és i per què alimenta tant el tomàquet?

La tomaquera és una planta anual que germina deixant els cotilèdons a l'interior del sòl (de forma epigea). El seu sistema d'arrels està format per una de principal que pot arribar a 50 cm de profunditat, però el seu gruix es concentra en un dens entramat d'arrels secundàries que se situen en els primers vint centímetres del sòl. Existeixen dues modalitats de creixement de la tomaquera (determinat i indeterminat). Les de creixement indeterminat tendeixen a desenvolupar-se a partir de la tija que es forma a la penúltima gemma i que empeny la inflorescència terminal en direcció vertical. El seu creixement és variable en funció de les condicions ambientals i de la disponibilitat de nutrients del sòl. La majoria de les varietats que es cultiven a la comarca són d'aquest tipus. Les varietats de creixement determinat acostumen a ser de format arbustiu i les ramificacions laterals són de creixement limitat. Acostumen a fer produccions concentrades en el temps i no s'encanyen, sinó que la producció és directament a terra.

Les flors són de color groc, normalment amb cinc sèpals, pètals i estams, agrupades en inflorescències que poden ser molt variables, des de 2 o 3 flors (el poma ple) fins a més de 60 o 70 (el ramellet).

És una espècie molt sensible a la temperatura i la llavor no germina per sota de 15°C. El quallat del fruit també hi està molt vinculat, i requereix temperatures superiors a 13°C. En aquest sentit, la majoria de varietats indeterminades, a la nostra comarca, inicien la producció a finals de juny o primers de juliol, fet que determina un període d'entre 80 i 90 dies entre la sembra i la collita del primer pom.

El fet de ser una espècie autògama (s'autofecunda) ha facilitat la conservació de les varietats, ja que la pollinització encreuada, en general, és molt baixa i no afecta més del 5% dels fruits.

En general, la mida dels fruits de les varietats locals del Vallès és molt variable, i se situa en un rang que oscil·la dels pràcticament 500-600 g del poma ple, als poc més de 100 g del rosa ple (varietats d'amanida) i als menys de 60 g de les varietats de penjar.

Imatge 5. Pom de poma ple. Varietat de grans dimensions que, en casos excepcionals pot produir tomàquets de més d'un quilo de pes. Font: elaboració pròpia.

En l'aspecte gastronòmic, el tomàquet s'ha convertit en un element troncal de la gastronomia de la comarca i de tot el mediterrani. La diversitat de maneres de consumir-lo (cru en amanides, cuit com a base de diversos sofregits o també per fer el famós pa amb tomàquet) ha estat clau per a la seva socialització gastronòmica.

D'altra banda, existeixen diversos sistemes de conservació que s'han desenvolupat al llarg dels segles per tal de garantir-ne el consum durant tot l'any. Les salses de tomàquet al bany maria, els tomàquets crus escaldats, els mateixos tomàquets de penjar, els tomàquets secs o d'altres varietats han garantit el consum d'aquesta valuosa font de nutrients en èpoques hivernals.

Els tomàquets que ja hem perdut

La riquesa de varietats de tomàquets a la comarca és molt elevada, però ho havia estat encara més. A partir de fonts indirectes i referències bibliogràfiques s'ha pogut reconstruir quines eren les principals varietats que es cultivaven potencialment a la nostra zona climàtica abans de 1960.

Entre les fonts consultades, hi ha diversos documents que a partir del segle XIX citen les varietats que eren comercialitzades per cases de llavors, llotges de majoristes o als mercats.

En altres casos, reculls realitzats per diversos etnògrafs o estudiosos de l'època han permès recuperar, també, part d'aquestes varietats que es cultivaven a la comarca.

Les varietats citades, segons les fonts, són:

Estudio agrícola del Vallès (Anònim, 1874)

Indica la sembra durant el mes de febrer i el trasplantament durant el mes de maig dels tomàquets de poma, pera i cirera. Per desembre, indica la sembra de tomàquets de Vilanova.

Cultivo perfeccionado de las hortalizas (Navarro, 1881)

Esmenta el morat gros i llis, el morat gros primerenc, el poma millorat, el morat d'arbre, el morat en forma de pera, el groc gros, el groc petit i el morat nan primerenc.

La Vanguardia (1926)

Esmenta el de penjar, el de pera, el de poma, el nan primerenc d'aspre, el primerenc d'aspre poma de Canàries, el primerenc d'aspre pometa de Canàries gros i mitjà, el de pera d'aspre primerenc i el gros, el de la reina, el rosa de fruit gros d'aspre, el d'aspre de penjar i el de penjar de fruit gros i ovalat.

Catàleg de la casa de llavors Joan Nonell Fabrès. 1930

Esmenta el gros primerenc, el pometa, el gros comú, el gros tardà de poma, el gros de fruit buit, el de forma de pera i el de forma d'albercoc.

El cultivador moderno, 1930

Esmenta el molt primerenc, el primerenc pometa gros, el de pera gros, el gros tardà i el de penjar.

Els tomàquets que encara tenim

En total, s'ha pogut localitzar el cultiu de **22 varietats de tomàquet a la comarca.**

Aquest ric patrimoni inclou **11 varietats específiques per consumir en cru** i...

11 varietats de penjar.

Per tal millorar la compressió de les fitxes que es presenten a continuació, bona part dels plànols de situació de les varietats són derivats d'un inventari realitzat entre 2011 i 2012. En aquest sentit, aquesta fotografia de ja fa més de quatre anys pot haver canviat per la desaparició de persones que cultivaven la varietat o, al contrari, per l'aparició de nous hortolans que produeixen aquestes varietats. Malgrat les modificacions, les fitxes aporten una informació rellevant per entendre el comportament de moltes d'aquestes varietats.

Tomàquets d'amanir

Pometa

Rosa ple

Poma ple

Palosanto

Cor de bou

Tardà de Riells

Bombeta de Caldes

Rosa de Montserrat

Rosa ple gros

Rosa de Santa Magdalena

Pebroter

Pometa

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que es desenvolupa de manera vigorosa i destaca per la qualitat dels seus fruits.

Les fulles són estàndards amb 9 folíols, inflorescència simple i flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 5.

El fruit és vermell fosc, amb un lobulat lleuger en 4 parts, lleugerament aplatat i de pes mitjà proper a 100 g. Producció mitjana de 40 a 50Tn/ha.

Context històric

L'any 1926 es localitza la primera referència escrita de la varietat pometa –pometa primerenc de Canàries. A partir d'aquesta data, les cites del pometa són abundants i documentades. Cal esmentar, però, que l'any 1881 es cita el tomàquet poma millorat, procedent de França. Diverses mostres de pometa de la zona de la Garriga, l'Ametlla i l'alta vall del Congost són originàries de can Pona de la Garriga. Aquest planterista era famós a l'alt Vallès, Osona i el Ripollès per la qualitat del seu planter i, en especial, dels tomàquets. Es va formar amb en Sorrall, planterista d'Argenton.

Distribució a la comarca

Varietat extensament distribuïda que ha patit una forta reducció del nombre de cultivadors, però arran de les diverses intervencions en l'àmbit de la conservació de varietats locals, s'està incrementant el nombre de persones que el cultiven.

Llavor localitzada a l'Ametlla del Vallès, cedida per Lluís Vila.

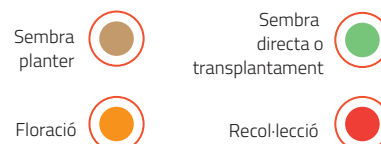

Detall de la flor i la fulla.

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig, i els primers tomàquets arriben al juliol. El fort de la producció és fins a final d'agost.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Rosa ple

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Altres denominacions: rosa de l'Etern

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament vigorós i que destaca per la qualitat dels seus fruits.

Les fulles són estàndard amb 7 folíols, amb inflorescència simple i flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 5.

El fruit és rosa i quan encara no és madur, manté aigües verdes a la part propera al pecíol; és de forma arrodonida, amb lobulat inexistent i amb un pes mitjà de prop de 100 g. La producció és modesta i està en un rang entre 30 i 40 Tn/ha.

Context històric

No s'han trobat referències escrites d'aquesta varietat. El centre de dispersió d'aquesta varietat a la comarca és el planterista Ivo Pons, de Lliçà de Vall.

El seu pare el va portar de Mallorca durant la primera meitat del segle XX i el va estendre per tota la comarca a partir del mercat de Granollers.

Distribució a la comarca

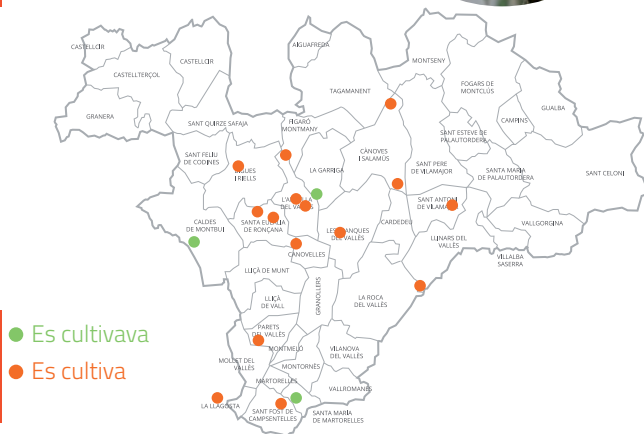
Les fonts orals indiquen que el seu cultiu era comú a la part nord de la comarca, especialment a les valls del Tenes i del Congost. A partir de dos únics productors (a Llinars i Sant Fost), el seu cultiu s'ha recuperat i s'ha estès, de nou, a tota la comarca.

Llavor localitzada a la Casa Vella de Lluertet (Llinars), cedida per Etern Verdaguer.

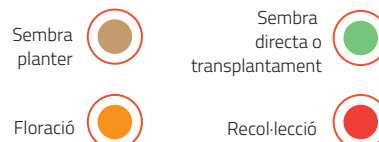

Detall de la flor i la fulla.

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben a final de juny. La producció comercialitzable acaba a final de setembre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Poma ple

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

07 Tomàquets d'amanir

Llavor localitzada al Cogul (Centelles)
i reintroduïda a la comarca, cedida per Josep Roca.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament molt vigorós i destaca per l'elevada productivitat i la qualitat acceptable dels seus fruits, que són ideals per fer salses.

Les fulles són estàndard amb 5 folíols, i les flors de color groc s'agrupen en poms d'un màxim de 3.

El fruit és vermell i, quan encara no és madur, manté aigües verdes a la part propera al pecíol; és aplatat, molt gros –entorn de 400 grams–, amb lobulat molt poc definit, i té un gust dolç i amb una mica d'acidesa. La producció és molt elevada, perquè es tracta d'una varietat local (50 a 60 Tn/ha).

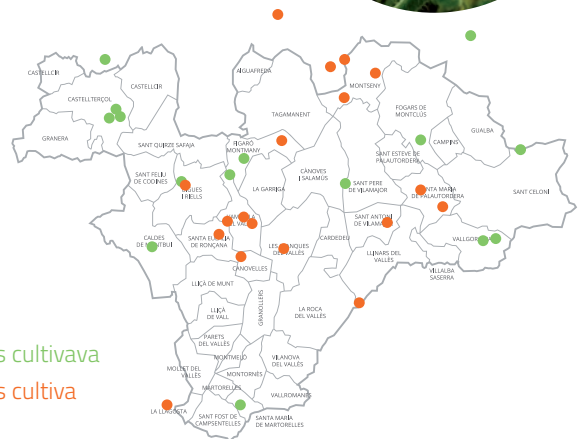
Detall de la flor i la fulla.

Context històric

L'any 1874 es localitza la primera referència del tomàquet poma. L'any 1881 hi ha referències del poma millorat procedent de França. L'any 1930 es documenta el poma gros tardà.

Distribució a la comarca

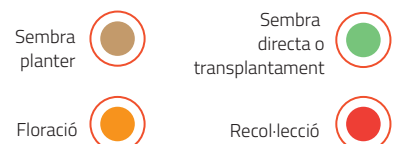
Molt comú a la part nord de la comarca, va desaparèixer d'arreu. El seu cultiu s'ha reintroduït a partir de material procedent del sud d'Osona.

- Es cultivava
- Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben a final de juny. La producció comercialitzable acaba a final de setembre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Palosanto

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament vigorós i destaca per l'elevada productivitat i qualitat dels seus fruits.

Les fulles són estàndard amb 5 folíols; les flors de color groc s'agrupen en poms d'un màxim de 3.

El fruit és vermell i té un fort clivellat a la part propera al pecíol, amb lobulat molt poc definit. El fruit és arrodonit, gros –a l'entorn de 280 g–, bastant aromàtic i carnós, adequat per a fer salses i gaspatxos. La producció és elevada, perquè es tracta d'una varietat local.

Context històric

No s'han localitzat referències escrites del seu cultiu a la comarca, tot i que bona part de les referències orals de la varietat són al límit entre el Vallès i el Maresme. Aquest fet indica la seva possible introducció des de la comarca veïna.

Distribució a la comarca

Aquesta varietat havia tingut una distribució territorial important, especialment a les proximitats del Maresme, però se n'havia perdut el cultiu, que havia quedat únicament restringit a una masia de la serralada litoral vallesana.

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre finals d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben a mitjan juliol. La producció s'allarga fins a finals de setembre o, en funció de l'any, també a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

07

Tomàquets d'amanir

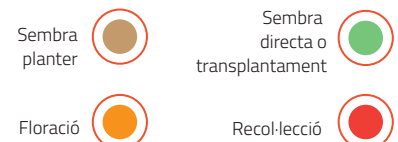
Llavor localitzada a la Casa Vella de Lluertet (Llinars), cedida per Etern Verdaguer.

Detall de la flor i la fulla.

- Es cultivava
- Es cultiva

Cor de bou

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament ràpid però una aparença molt fràgil, ja que les tiges i les fulles són molt primes i d'aparença malaltissa. Destaca perquè és molt primerenc.

Les fulles són estàndard amb 9 folíols; les flors, de color groc, s'agrupen en poms d'un màxim de 8.

El fruit és rosa, amb lobulat pràcticament inexistent, en forma de cor, pes mitjà entorn de 120 g, i gust aromàtic, mitjanament dolç, tot i que té un punt d'àcid. La producció és molt elevada, de prop de 57 Tn/ha.

Context històric

No s'han trobat referències escrites històriques de l'existència d'aquest tomàquet al Vallès Oriental. Això pot indicar una introducció recent a la comarca. Fonts orals afirmen que la llavor que s'ha difós prové, majoritàriament, de Terrassa passant per Vacarisses. Altres informadors asseguren que la llavor els la van donar veïns que l'havien portada feia molts anys d'Anglaterra. Altres fonts indiquen l'arribada de la llavor de les comarques gironines.

Distribució a la comarca

Varietat amb una distribució territorial històrica força concentrada a la plana nord de la comarca, tot i que també n'hi ha algunes referències en zones més interiors, fora de la comarca, com ara la vall d'Arbúcies. Actualment s'ha reintroduït amb molta força i el nombre de cultivadors creix.

Llavor localitzada a Vacarisses, cedida per Domènec Camps.

Detall de la flor i la fulla.

- Es cultivava
- Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben a finals de juny. La temporada s'acaba a primers de setembre.

Sembra planter

Sembra directa o transplantament

Floració

Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Tardà de Riells

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

07

Tomàquets d'amanir

Llavor localitzada al Flix (Bigues i Riells), cedida per Joan Vila.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament poc vigorós i que destaca per la seva especialització com a tardà. El fort de producció és al setembre.

Les fulles són estàndard amb 5 folíols; les flors, de color groc, s'agrupen en poms d'un màxim de 5.

El fruit és vermell i, quan encara no és madur, manté aigües verdes a la part propera al pecíol, amb lobulat marcat en 3 parts, de forma aplatada i amb un pes mitjà d'uns 90 g. De producció baixa (per sota de 20 Tn/ha), ja que en tractar-se d'una varietat tardana el seu cicle és molt més curt que el de les primerenques.

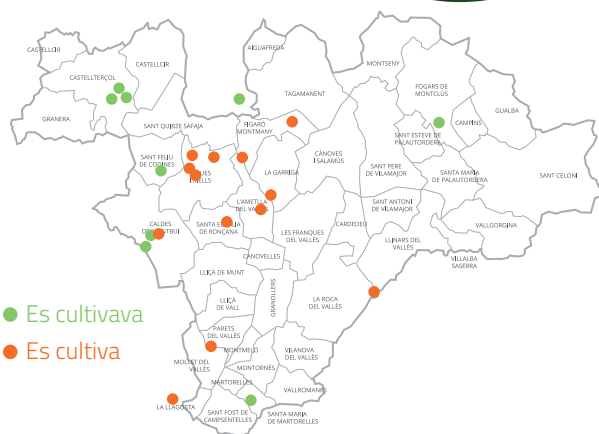
Detall de la fulla i el fruit

Context històric

Fonts orals relaten que entre els anys 1912 i 1913 el propietari de cal Rector de Riells del Fai va anar a buscar aquesta varietat a Barcelona, a la casa de llavors Nonell. Des d'aquell moment, el cultiu ha estat ininterromput a la zona i s'ha estès per la comarca. S'esmenta que, en ser un dels tomàquets més tardans, l'esperaven a molts mercats, com el de Vic, per les seves qualitats organolèptiques. Les fonts

Distribució a la comarca

Històricament la producció es concentrava a la vall de Tenes i zones properes així com alguns punts dispersos de la part del baix Vallès. Actualment, ha quedat restringida en punts aïllats de la conca alta del Tenes.

● Es cultivava
● Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta a finals de juny. Acostuma a iniciar la floració durant el mes d'agost i els primers tomàquets arriben al setembre. La temporada s'acaba a finals d'octubre.

Sembra planter Sembra directa o transplantament
Floració Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Varietats locals de tomàquets
DEL VALLÈS ORIENTAL

Els tomàquets que encara tenim

Bombeta de Caldes

Lycopersicon esculentum Mill)

Altres denominacions: cent en pom vermell

07

Tomàquets d'amanir

Llavor localitzada a Caldes de Montbui, cedida per Antoni Tussell.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat i que té un desenvolupament molt vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 5 folíols per fulla, amb flors de color groc agrupades en ramells de fins a 30 flors.

El fruit és vermell, de pericarpi molt fi i sense lobulat. Té forma esfèrica i mida petita –entorn de 20 g. El rendiment, a causa de la seva mida i pes reduït, és mitjà tot i que no s'ha pogut determinar amb proves de camp. És molt polivalent, ja que permet ser consumit en fresc o també pot ser conservat i consumit com a tomàquet de penjar.

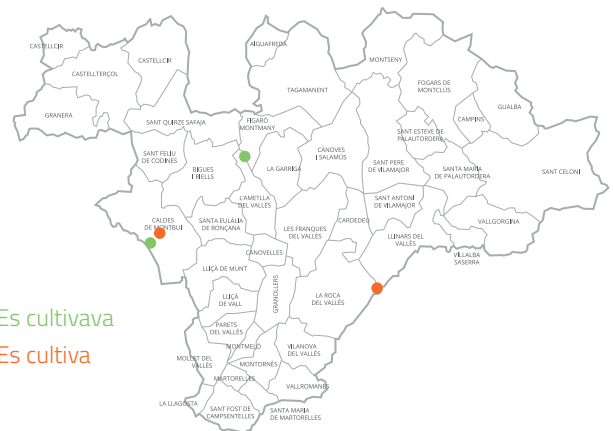
Detall de la flor i la fulla.

Context històric

És esmentat des de 1874 als documents històrics de la comarca com a tomàquet de cirera. La varietat localitzada ha quedat circumscrita a Caldes de Montbui i rodalia.

Distribució a la comarca

Varietat fortament circumscrita a Caldes de Montbui. Fora d'aquest poble no s'han localitzat referències del seu cultiu, a excepció de l'Ametlla del Vallès.

● Es cultivava

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben al juliol. La temporada acaba a finals de setembre o primers d'octubre.

Sembra planter

Sembra directa o transplantament

Floració

Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Varietats locals de tomàquets
DEL VALLÈS ORIENTAL

Els tomàquets que encara tenim

Rosa de Montserrat

(*Lycopersicon esculentum* Mill)
Altres denominacions: Montserrat

07

Tomàquets d'amanir

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament poc vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 9 folíols per fulla, amb flors de color groc agrupades en poms de fins a 6 flors.

El fruit és rosa, de pericarp gruixut i amb 5 o 6 lòculs. Té forma aplatada i és de mida mitjana –entorn de 100 g. El rendiment és més baix que el d'altres varietats, ja que els fruits són parcialment buits i el nombre per planta no és gaire elevat. No s'ha pogut determinar en proves de camp.

Context històric

No s'han trobat referències escrites d'aquesta varietat. Cal indicar que l'any 1926 es cita el rosa d'aspre de fruit gros. Aquesta varietat, a la zona de l'alt Vallès –can Pona de la Garriga–, va tenir un dels seus centres de dispersió. A la zona de Riells i de Caldes es cita també el seu cultiu des de fa més de 50 anys. A Riells del Fai, històricament s'anomenava "rosa buit".

Distribució a la comarca

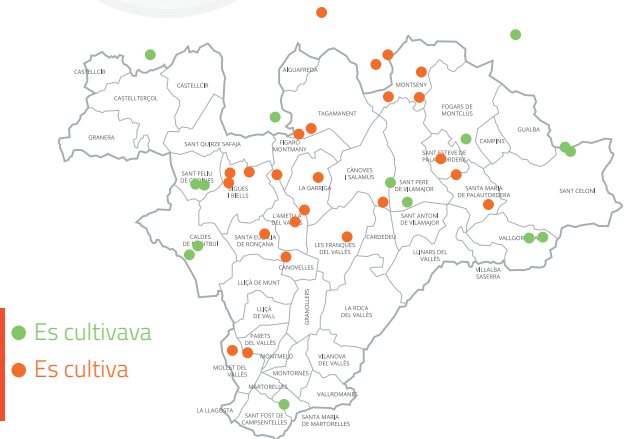
Varietat localitzada a diversos punts del territori i amb diverses morfologies. Algunes de més plenes que d'altres. En general, és una varietat amb un gran nombre de cultivadors, distribuïts d'una manera general per tot l'àmbit.

Llavor localitzada al Flix (Bigues i Riells), cedida per Joan Vila.

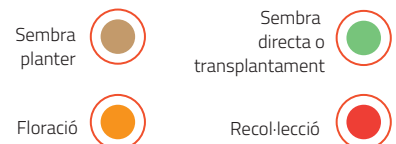

Detall de la fulla i el fruit.

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben al juliol. La temporada s'acaba al setembre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Varietats locals de tomàquets
DEL VALLÈS ORIENTAL

Els tomàquets que encara tenim

Rosa ple gros

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament molt vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 5 folíols per fulla, amb flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 3 a 5.

El fruit és rosa, de pericarp prim i amb un lobulat suau en 4-5 lòculs. Té forma aplatada i és de mida molt grossa –entorn de 500-600 g–, gust poc dolç i força àcid. És de producció molt elevada, perquè es tracta d'una varietat local (40 a 50 Tn/ha).

Context històric

No s'han localitzat referències escrites del seu cultiu. Les referències orals citen una certa abundància de la varietat a la part nord de la comarca i al sud d'Osona. A la zona del massís del Montseny és on se n'han localitzat més referències.

Distribució a la comarca

El seu cultiu es concentra al massís del Montseny i a l'Ametlla del Vallès. A la part sud d'Osona i a la Selva també se'n conserva el cultiu.

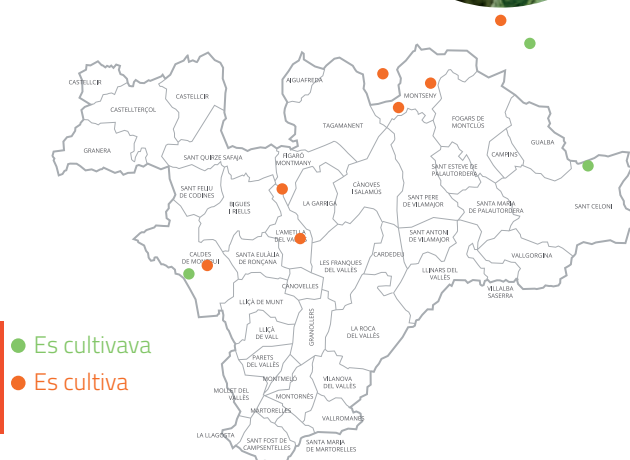
07 Tomàquets d'amanir

Llavor localitzada a Can Joanet de l'Ametlla del Vallès, cedida per Pep Salsetes.

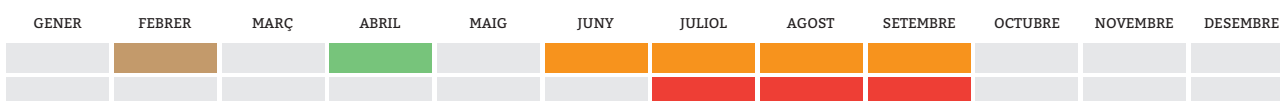
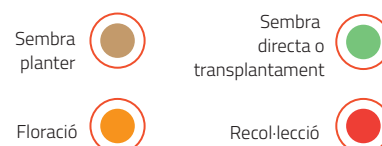
Detall de la fulla i el fruit.

● Es cultivava
● Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta entre final d'abril i mitjan maig. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben a mitjan juliol. Normalment, entra en producció entre 15 i 20 dies després de les varietats més primerenques, com ara el cor de bou.

Rosa de Santa Magdalena

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Altres denominacions: Montserrat

07

Tomàquets d'amanir

Llavor localitzada a Santa Magdalena (Palau-solità).

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament poc vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 9 folíols per fulla, amb flors de color groc agrupades en poms de fins a 6 flors.

El fruit és rosa, de pericarp gruixut i amb 5 o 6 lòculs. Té forma aplatada i és de mida mitjana –entorn de 100 g. El rendiment és més baix que el d'altres varietats, ja que els fruits són parcialment buits i el nombre per planta no és gaire elevat. No s'ha pogut determinar en proves de camp.

Detall de la fulla i el fruit.

Context històric

No s'han trobat referències escrites d'aquesta varietat. Les referències de la varietat queden circumscrites a Santa Magdalena, on durant diverses generacions se n'ha conservat la varietat ininterrompudament.

Distribució a la comarca

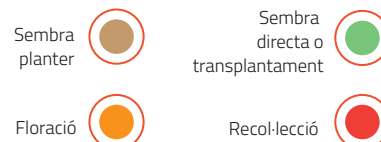
Varietat circumscrita al veïnat rural de Santa Magdalena de Palau-solità i Plegamans.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta a finals d'abril. Acostuma a iniciar la floració durant el mes de maig i els primers tomàquets arriben al juliol. La temporada s'acaba al setembre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Varietats locals de tomàquets
DEL VALLÈS ORIENTAL

Els tomàquets que encara tenim

Tomàquets de penjar

Rosa ple

Ramellet

Colló de bou

Bombeta taronja

Bombeta gros

Mamella

Cassanella

Cicerol de Caldes

Tres cares

Cicerol rosat

De la Vall del Tenes

Rosa ple

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament poc vigorós i que destaca per uns fruits molt dolços però de conservació baixa.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat de 5 folíols, flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 5 a 7.

El fruit és rosa i, quan encara no és madur, manté aigües verdes a la part propera al pecíol, amb lobulat inexistent i 3 lòculs interiors, de fruit arrodonit i amb un pes mitjà d'uns 60 g. La seva producció és modesta i està en un rang entre 20-25 Tn/ha.

Context històric

Les referències orals situen l'origen de la llavor a Argenton. Un dels més famosos planteristes d'aquest poble, l'Ànima, el comercialitzava als mercats del Vallès entre els anys seixanta i setanta del segle XX. No se n'han trobat referències escrites.

Distribució a la comarca

Varietat amb molt poca distribució, concentrat i localitzat únicament en un emplaçament de la zona del Corredor. A partir d'aquesta ubicació s'ha recuperat tímidament i ara es cultiva a diversos horts.

07

Tomàquets de penjar

Llavor localitzada a la Casa Vella de Lluertet (Llinars), cedida per Etern Verdaguer.

Detall de la flor i la fulla.

● Es cultivava

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Es trasplanta durant el mes d'abril. Es pot començar a collir a mitjan juliol, i la producció s'allarga fins a finals de setembre.

Sembra
planter

Sembra
directa o
transplantament

Floració

Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Varietats locals de tomàquets
DEL VALLÈS ORIENTAL

Ramellet

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

07 Tomàquets de penjar

Llavor localitzada a la Casa Vella de Lluertet (Llinars), cedida per Etern Verdaguer.

Detall de la flor i la fulla.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament ràpid i una aparença molt fràgil. Destaca per uns ramells que poden arribar a contenir 50 o 60 unitats.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat de 5 folíols, flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 60 unitats.

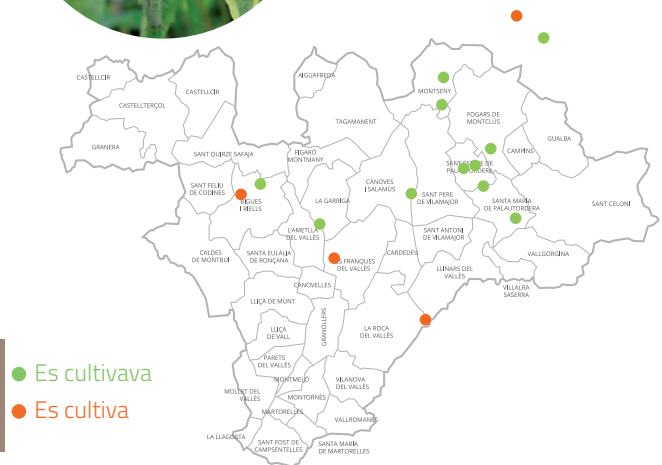
El fruit és vermell i de pericarp molt fi, amb lobulat inexistent. Té forma esfèrica amb una punxeta terminal i és de mida petita –entorn de 30g. Té molt bona conservació i la producció és elevada, tot i que no s'ha pogut determinar amb proves de camp.

Context històric

L'origen d'aquesta varietat és el planterista de ca l'Ànima, d'Argentona. Durant anys, aquest i altres planteristes van proveir de planter i llavors bona part dels mercats del Vallès Oriental. En concret, l'Ànima tenia parada a Granollers. En ambdós casos, la varietat fa més de 30 anys que es cultiva al Vallès.

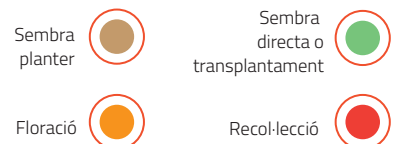
Distribució a la comarca

Varietat amb un extens record del seu cultiu a la vall de la Tordera i en altres llocs aïllats de la comarca. A partir de tres cultivadors a Llinars, Corró d'Amunt i Riells, modestament se n'està recuperant el cultiu.

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Colló de bou

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Altres denominacions: de can Mataporcs
(Santa Eulàlia de Ronçana)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament vigorós i força ràpid. Destaca pel color groc dels fruits.

Les fulles són estàndard, amb limbe fraccionat i 5 folíols, flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 7 a 9.

El fruit és taronja i de pericarpi gruixut, amb lobulat inexistent. Té forma d'ovoide i pes mitjà d'uns 50 g. Té bona conservació i la producció és baixa, tot i que no s'ha pogut determinar amb proves de camp.

Context històric

No s'ha pogut documentar de forma escrita la seva presència a la comarca, tot i que les referències orals ens indiquen la seva presència ininterrompuda durant diverses generacions especialment a Santa Eulàlia de Ronçana.

Distribució a la comarca

Varietat localitzada a Santa Eulàlia de Ronçana i a Lliça de Vall. La distribució a la comarca s'ha fet a partir del planterista Jaume Flaquer, de can Mataporcs, que durant anys ha comercialitzat i està aquesta varietat per tota la vall del Tenes i els pobles veïns.

07

Tomàquets de penjar

Llavor localitzada a can Mataporcs
(Santa Eulàlia de Ronçana),
cedida per Jaume Flaquer.

Detall de la flor i la fulla.

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

Sembra
planter

Sembra
directa o
transplantament

Floració

Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Recol·lecció

Bombeta gros

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Altres denominacions: mugró, supositori, perleta.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament mitjà. Destaca per un color dels fruits entre vermell i groc.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat, i flors de color groc.

El fruit és groc i de pericarp molt gruixut, amb lobulat poc marcat, tot i que presenta 2 lòculs. Té forma d'el·lipsoide, de mida grossa –entorn de 80 g– i acaba amb una punxa al final del fruit. Té una bona conservació i un rendiment alt, tot i que no s'ha pogut estudiar a camp.

Context històric

No se n'ha localitzat cap referència escrita. Aquesta varietat ha estat localitzada a Castellar del Vallès, però també s'ha estès per la zona de la riera de Caldes.

Distribució a la comarca

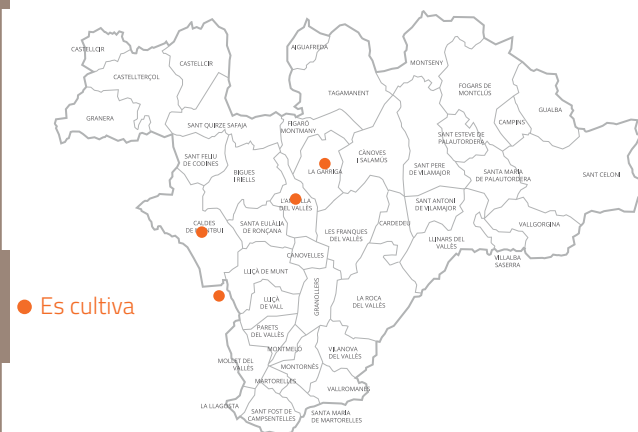
Varietat concentrada a l'extrem occidental de la comarca, entre Castellar i la riera de Caldes. No hi ha referències orals del seu cultiu en altres zones de la comarca.

Llavor localitzada a Castellar del Vallès.

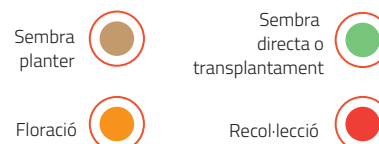
Detall de la fulla.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Mamella

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament mitjanament vigorós i ràpid. Destaca per una coloració ataronjada dels fruits.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 7 folíols, flors de color groc agrupades en poms d'un màxim de 7 a 9.

El fruit és ataronjat, de pericarpi gruixut i lobulat pràcticament imperceptible. Té forma esfèrica i mida mitjana –entorn de 50g. La seva conservació no és gaire prolongada, tot i que poden aguantar d'un any per l'altre. El rendiment productiu és mitjà.

Context històric

No s'han localitzat referències documentals de la varietat.

Distribució a la comarca

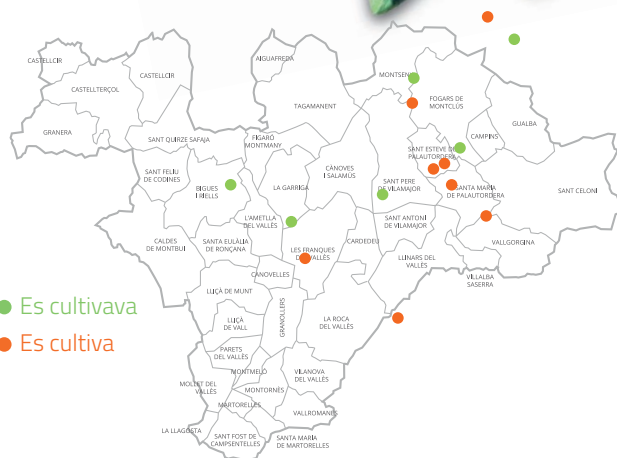
El seu cultiu se centra majoritàriament a la zona del riu Tordera, especialment al baix Montseny. S'han localitzat cultivadors en altres zones disperses de la comarca.

Llavor localitzada can Calls (Sant Esteve de Palautordera), cedida per Josep Saber.

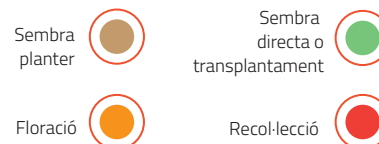
Detall de la flor i la fulla.

- Es cultivava
- Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Cassanella

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament poc vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 7 folíols per fulla, flors de color groc agrupades en ramells de 6 a 8.

El fruit és vermell, de pericarp molt fi i no lobulat. Té forma esfèrica i mida mitjana –entorn de 50 g. La seva conservació no és gaire prolongada, tot i que poden aguantar d'un any per l'altre. El rendiment productiu és mitjà.

Llavor localitzada a can Calls
(Sant Esteve de Palautordera),
cedida per Josep Saber.

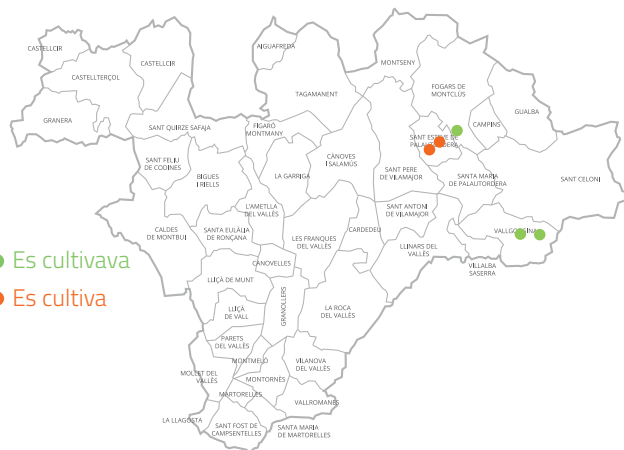
Detall de la fulla.

Context històric

No s'han localitzat referències documentals de la varietat. Les referències orals del cultiu se centren entre el baix Montseny i la zona de Vallgorguina al llarg de més de dues generacions.

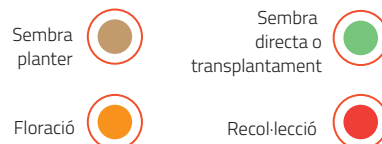
Distribució a la comarca

El cultiu d'aquesta varietat es concentra entre Vallgorguina i Sant Esteve de Palautordera, tot i que les referències orals ens indiquen una certa extensió a la zona del Baix Montseny.

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Cicerol de Caldes

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament vigorós i de mata compacta. Destaca per la seva resistència al clivellat i al cul cagat.

Les fulles són estàndard, amb limbe fraccionat i 7 folíols per fulla, flors de color groc agrupades en ramells de 10 a 14.

El fruit és vermell ataronjat amb aigües verdes, de pericarpí llis, brillant i gruixut, i no lobulat tot i la presència interior de 2 lòculs. Té forma esfèrica i mida petita –entorn de 45 g. La seva conservació és molt bona i permet usar-lo per sucar a partir de dos mesos. Poden aguantar d'un any per l'altre. El rendiment productiu és mitjà.

Context històric

Les primeres referències escrites són de l'any 1858 al catàleg de llavors de Joan Nonell, on es cita un tomàquet de penjar anomenat sirera, que es conservava a dins de les cases durant tot l'hivern. Les referències orals són molt abundants a Caldes, especialment entre la gent gran, fins a l'extrem que el nom de la varietat cicerol ha servit, com a genèric, per donar nom a tots els tomàquets de penjar. Malgrat que es pugui confondre amb un modern cherry, la seva aptitud per menjar cru és baixa.

Distribució a la comarca

Varietat concentrada a Caldes, on diversos productors el conserven, tot i que presenten algunes petites diferències morfològiques fenotípiques.

Llavor localitzada a les Cremades (Caldes de Montbui), cedida per Antoni Tussell

Detall de la flor i la fulla.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

Sembra
directa o
planter

Sembra
directa o
transplantament

Floració

Recol·lecció

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SEPTEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Tres cares

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat que té un desenvolupament molt vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 7 folíols per fulla, flors de color groc agrupades en ramells de 10 a 14.

El fruit és rosat clar, amb tons ataronjats, una mica aplatat, de pericarpí llis, mat i gruixut i amb lobulat marcat determinat pels tres lòculs interiors. Té forma esfèrica i mida mitjana –entorn de 50 g. La seva conservació és molt bona. El rendiment és molt elevat.

Llavor localitzada a cal Rector (Riells del Fai), cedida per Josep Garolera.

Context històric

No s'han localitzat referències escrites d'aquesta varietat, tot i que les referències orals són molt abundants a la part nord de la riera de Caldes i al Vallès Occidental.

Distribució a la comarca

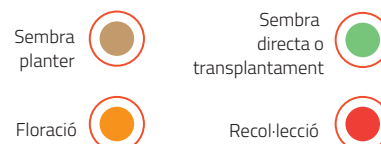
Varietat amb un nombre important de cites a Caldes de Montbui i a Matadepera. Fora d'aquests nuclis, no es cita el seu cultiu. Recentment, ha estat reintroduït a partir de llavor procedent de les Refardes.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Cicerol rosat

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

Descripció

Varietat de creixement indeterminat i que té un desenvolupament no gaire vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 7 folíols per fulla, flors de color groc agrupades en ramells de 10 a 14.

El fruit és d'un color rosat i d'aspecte brillant, de pericarp molt fi i llis, lobulat inexistent i dos lòculs interiors. Té forma esfèrica i mida de mitjana a petita –entorn de 35 g. La seva conservació és molt bona, especialment en lloc fosc, fresc i sec. El rendiment és mitjà.

Context històric

Les primeres referències escrites són les mateixes que les del cirerol, de l'any 1858. També, com la varietat anterior, el màxim nombre de referències orals del seu cultiu es concentra a la zona de Caldes de Montbui.

Distribució a la comarca

La seva distribució es circumscriu a Caldes de Montbui. Fora d'aquest emplaçament no n'hi ha referències, malgrat la seva extraordinària semblança al rosa de penjar.

07 Tomàquets de penjar

Llavor localitzada a can Puigdueta (Caldes de Montbui), cedida per Sebastià Puigdueta.

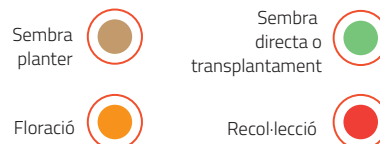
Detall de la flor i la fulla.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

De la Vall del Tenes

(*Lycopersicon esculentum* Mill)

07 Tomàquets de penjar

Llavor localitzada a Santa Eulàlia de Ronçana, cedida per Sebastià Bonet.

Detall de la flor i la fulla.

Descripció

Varietat de creixement indeterminat i que té un desenvolupament no gaire vigorós.

Les fulles són estàndard amb limbe fraccionat i 7 folíols per fulla, flors de color groc agrupades en ramells de 10 a 14.

El fruit és d'un color rosat i d'aspecte brillant, de pericarp molt fi i llis, lobulat inexistent amb dos lòculs interiors. Té forma esfèrica i mida de mitjana a petita –entorn de 35 g. La seva conservació és molt bona, especialment en lloc fosc, fresc i sec. El rendiment és mitjà.

Context històric

No existeixen referències escrites de la varietat. Les referències orals es concentren principalment a Santa Eulàlia i zones properes.

Distribució a la comarca

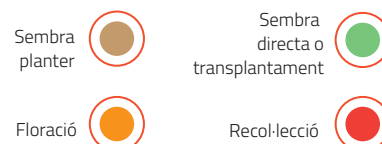
Varietat concentrada a la vall del Tenes, especialment a les proximitats de Santa Eulàlia de Ronçana.

● Es cultiva

Calendari de cultiu

Existeixen dues èpoques de sembra, al gener i a l'abril, per trasplantar-lo a l'abril o al juny. La recol·lecció comença al juliol i es pot allargar fins a l'octubre.

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE

Agraïments

Aquest ric i divers patrimoni de varietats locals de tomaqueres és el resultat de la perseverança de molts pagesos anònims que durant generacions han conreat i transferit les llavors d'aquestes varietats que avui encara podem gaudir. Sense ells tot el que proposem, pensem, creiem o mengem no hauria estat possible.

Que aquest document serveixi per fer un homenatge i sigui un record de la tasca discreta i constant que han fet durant anys.

Bibliografia

Aceituno-Mata, L. 2010. *Estudio etnobotánico y agroecológico de la Sierra Norte de Madrid*. PhD dissertation. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.

Acosta-Naranjo, R., i J. Díaz-Diego. 2008. *Y en sus manos la vida. Los cultivadores de las variedades locales de Tentudía*. Centro de Desarrollo Comarcal de Tentudía, Tentudía-Extremadura.

Agelet, A. 1998. *Estudis d'etnobotànica farmacèutica al Pallars*. Universitat de Barcelona. Laboratori de botànica. Facultat de Farmàcia. Tesi de doctorat.

Agelet A., Bonet, M.À., i Vallès, J., 2000. *Homegardens and their role as a main source of medicinal plants in mountain regions of Catalonia (Iberian Peninsula)*. *Economic Botany*, 54:295-309.

Albuquerque, UP, LHC Andrade, i J Caballero. 2005. «Structure and floristics of homegardens in Northeastern Brazil». *Journal of Arid Environments* 62:491-506.

Alonso de Herrera, G. 1513. *Agricultura general compuesta por Alonso de Herrera que trata de la labranza del campo y sus particularidades, crianza de animales y propiedades de las plantas*. Alcalá de Henares. Madrid.

Aguiló, M. 1915. *Diccionari Aguiló*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

Alsina Grau, L. 1982. *El cultivo de la alcachofa y del cardo*. Editorial Síntesis, S.A. Barcelona

Altieri, M. A., i Merrick, L. 1987. «In situ conservation of crop genetic resources through maintenance of traditional farming systems». *Economic Botany* 41:86-98.

Altieri, M. A., M. K. Anderson, i L. Merrick. 1987. «Peasant Agriculture and the Conservation of Crop and Wild Plant Resources». *Conservation Biology* 1:49-58.

Alvarez-Muñoz, M. A. et al. 2002. *Calidad alimentaria y potencial nutrácético del frijol (Phaseolus vulgaris L.)*. *Agricultura Técnica en México* 28(2):159-173.

Anglès Farrerons, J. M. 2010. *La influencia de la luna en la agricultura*. Editorial Mundiprensa Libros, S.A. Madrid. SBN 9788484764069. 6ª ed.

Anònim. S. XV. *Capítols singulars de les llavors que hauràs de sembrar cada mes de l'any*.

Anònim. S. XV. *Llibre o regla o ensenyament de plantar o sembrar vinyes i arbres i empeltar aquells i de sembrar camps i de fer hortalissa i conservar vi i moltes altres coses*.

Anònim. 1874. *Estudio agrícola del Vallés. Museu de Granollers*. Granollers, 1998. ISBN:84-87790-32-1.

Ansó, J., Campoy, G. 2011. *La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada.

Bajracharya, B. 1994. *Gender issues in Nepali agriculture. A review*.

Bauhin G. 1592. *Theatrum Botanicum*. París.

Berkes et al., 2000. «Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management». *Ecological Applications* 10:1251-1262.

Bernard, H.R. 1996. «Structured and semi-structured interview». A: *Research Methods in Anthropology*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Boada, M., et al. 1993. «Aproximació a l'evolució del paisatge vegetal a les comarques de la Selva i del Vallès». *Geografia històrica i història del paisatge*. Estudi General, 13:61-79. Girona.

Boada, M. 1995. *El medi natural i el paisatge com a elements essencials del patrimoni cultural. De l'ahir i de l'avui. El patrimoni etnològic de Catalunya: 68-69*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura de Barcelona.

Boada, M. 1997. «Los bosques en Cataluña». *Revista Ecosistemas*. Departamento de Ecología. Universidad Autónoma de Madrid.

Boada, M. 1999. *Canvi ambiental global, una perspectiva històrica. El Montseny com a exemple*. Monografies del Montseny, 14: 93-110. Amics del Montseny. Viladrau.

Boada, M.; Puig J., i Barriocanal, C. 2013. *The Effects of Isolation and Natural Park Coverage for Landrace In Situ Conservation: An Approach from the Montseny Mountains (NE Spain)*. Sustainability. Switzerland.

Bodin, Ö., i Crona, B. I. 2009. «The role of social networks in natural resource governance: what relational patterns make a difference?» *Global Environmental Change* 19: 366-374.

Bolòs, O. de. 1980. *Els sòls i la vegetació dels Països Catalans*. A: Riba, O. (ed.) *Geografia física dels Països Catalans*. Ketres editora. Barcelona. 3a ed.

Bolòs, O. de. 1983. *La vegetació del Montseny. Servei de Parcs Naturals*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

Bolòs O. de, i Vigo, J. 1984-2001. *Flora dels Països Catalans*. Volum I-IV. Ed. Barcino. Barcelona.

- Bonet, M.A., i Vallès J. 2006. *Plantes remeieres i cultura popular del Montseny*. Brau. ISBN 84-95946-79-3. Barcelona.
- Bosch, A. 1985. *Un hàbitat del bronze Final III al Vallès Oriental*. Cypsela. Girona.
- Bueno, M. 2011. *El huerto familiar ecológico*. Integral. ISBN: 84-7901-367-2. Madrid.
- Brown, A. H. D. 1978. Isozymes, plant population genetic structure and genetic conservation. *Theoretical and Applied Genetics* 52:145-157.
- Calendari del Pagès. 1929. (1856-2012). Barcelona.
- Calvet Mir, L. 2011. *Beyond food production: Home gardens as biocultural conservation agents. A case study in Vall Fosca, Catalan Pyrenees, northeastern Spain*. PhD Thesis.
- Calvet-Mir, L. Calvet-Mir, M. Vaqué-Nuñez, L. Reyes-García, Victoria. 2012. «Landraces in situ conservation: a case study in high-mountain home gardens in Vall Fosca, catalan Pyrenees, iberian peninsula». *Journal of sustainable agriculture*. 36:2.249-270.
- Carravedo Fantova, M., Mallor Giménez, C. 2007. *Variedades autóctonas de cebollas españolas*. CITA. Zaragoza. ISBN 84-8380-006-5.
- Carravedo Fantova, M., Mallor Giménez, C. 2008. *Variedades autóctonas de legumbres españolas*. CITA. Zaragoza. ISBN 84-8380-118-5.
- Casso, J. 1998. Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: territori, estratègies, planejament. Núm.: 30 El Vallès Oriental: planejament urbanístic i problemàtica territorial.
- Cornejo Aizperrutia, J. 1965. *El cultivo de la berenjena*. Ministerio de Agricultura. Madrid.
- Cortés Morales, B. 1889. *Tesoro del campo*. Librería Leocadio López. Madrid.
- Cox, P.A. 2000. «Will tribal knowledge survive the millennium?». *Science* 287:44-45.
- Díaz Diego, J. 2008. "Antropología y diversidad cultivada. Experiencias en torno a la biodiversidad tradicional en el Sur de Extremadura, España.", *Ecological and Environmental Anthropology*, vol. 4, núm. 1, p. 13-27.
- El cultivador moderno*. 1922. "Preus de llotja de varietats hortícoles". *El cultivador moderno*. Barcelona. Núm. 19. Any XII.
- El cultivador moderno*. 1930. "Preus de llotja de varietats hortícoles". *El cultivador moderno*. Barcelona. Núm. 12. Any XX.
- El cultivador moderno*. 1944. "Preus de llotja de varietats hortícoles". *El cultivador moderno*. Barcelona. Núm. 9. Any XXVII.
- Eyzaguirre, P.B., i O.F. Linares. 2004. «Introduction». A: P.B. Eyzaguirre, i O.F. Linares, ed. *Home gardens and agrobiodiversity*. Smithsonian Books, Washington, D. C.
- Estrada, J. 1975. *Una visió actualitzada de la nostra arqueologia com arca*. Ponència al Centre d'Estudis de l'Associació Cultural de Granollers. Mekanografiat. Inèdit. Granollers.
- Giralt, E., Salrach, J.M. 2008. *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna vol. 3*. Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona.
- González de Molina, i E. Sevilla Guzmán, ed. 2002. *Introducción a la agroecología como desarrollo rural sostenible*. Mundiprensa. Madrid.
- Gutiérrez, C. 1999. *La Tordera. Perspectiva geograhicohistòrica d'un riu*. Publicacions de la Rectoria Vella. Ajuntament de Sant Celoni. Sant Celoni.
- Gutiérrez, M. 1998. «Análisis de crecimiento de la cebolla de bulbo (Allium cepa) bajo tres densidades de siembra en condiciones de cubierta». Colombia, Revista U.D.C.A. *Actualidad & Divulgación Científica* ISSN: 0123-4226, 1998 vol:1-2 fasc: pàg. 46-51.
- Guzmán-Casado, G.I., J.J. Soriano-Niebla, S.F. García-Jiménez, i M.A. Díaz del Cañizo. 2000. *La recuperación de variedades locales hortícolas en Andalucía (España) como base de la producción agroecológica*, pàg. 339-362.
- Hammer. K. 1995. «Estimating genetic erosion in landraces - two case studies». *Genetic Resources and Crop Evolution*, 43: 329-336, 1996.
- Jesch, A. 2009. *Ethnobotanical survey of home gardens in Patones, Sierra Norte de Madrid, Spain: Management, use and conservation of crop diversity with a special focus on local varieties*. Dissertation. University of Natural Resources and Applied Life Sciences, Viena, Àustria.
- Kubiëna, W.L. 1952. *Claves sistèmicas de suelos*. Madrid.
- La pagesia*, butlletí agrícola. 1919. Sindicat Agrícola de Terrassa. Terrassa.
- Louette, D. 2000. «Traditional management of seed and genetic diversity: what is a landrace?» A: Brush, S. B. (ed.). *Genes in the Field - On Farm Conservation of Crop Diversity*. Boca Raton/USA., Lewis Publishers. 61.
- Louette, D., Smale M. 2000. «Farmer's seed selection practices and traditional maize varieties in Cuizalapa, Mexico». *Euphytica* 113: 25-41.
- Llobet, S. 1990. *El medi i la vida al Montseny. Estudi geogràfic*. Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers. Granollers. 2a ed.
- Maffi, L. 2002. «Endangered languages, endangered knowledge». *International social science journal*, 54:385-393.
- Maxted, N., Guarino, L., Myer, L., i Chawona, E.A., 2002. «Towards a methodology for on-farm conservation of plant genetic resources». *Genetic Resources and Crop Evolution*, 49:31-46.
- Montasell i Dorda, J. 2003. «Present i futur dels espais agraris periurbans». *Quaderns Agraris* núm. 28.

Navarro, D. 1881. *Cultivo perfeccionado de las hortalizas*. Establecimiento tipográfico de Pedro Nuñez. Madrid.

Negri, V. 2003. «Landraces in central Italy: Where and why they are conserved and perspectives for their on-farm conservation». *Genetic Resources and Crop Evolution* 50, 871-885.

Negri, V. 2005. «Agro-biodiversity conservation in Europe: ethical issues». *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 18 (1), 3-25.
Nonell Fabrès, J. 1930. Catàleg. 76. Llavors hortícoles. Editorial vídua de Lluís Tassó. Barcelona.

Nonell Fabrès, J. 1930. *Guia del horticultor o nociones para el cultivo de hortalizas y forrajes*. Ed. Hijos de Nonell, novena edició.

Odriozola, V. 1899. *La patata, su cultivo y explotación*. Librería Agrícola y casa editorial de Rivas Moreno.

Oldfield i Alcorn. 1987. *In situ conservations of Genetic Resources. Agricultural Crop Issues and Policies*, Pag. 117:223.

Panareda, J. M. 1978. *L'estructura de la dinàmica del paisatge actual del Montseny: els impactes humans sobre els sistemes naturals*. Tesis doctoral. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

Panareda, J. M.; Nuet, J. 1986. «Les castanyedes al Montseny». *Ausa* XII/116:11-45.

Planas, J. 2003. *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

Prescott-Allen, R., i C. Prescott-Allen. 1982. «The case for in situ conservation of crop genetic resources». *Nature and Resources* 231:5-20.

Prohens, J. et al. 2001. «Variedades tradicionales de berenjenas en España». *Vida Rural*. Ministerio de Agricultura. ISSN: 1133-8938. Madrid.

Rosselló Oltra, J. 2010. *Cómo obtener tus propias semillas. Manual para agricultores ecológicos*. Junta de Andalucía. Consejería de Agricultura y Pesca. Sevilla. 2ª edició.

Rigat, J. Vallès, i M. Pardo-de-Santayana. 2010b. «Gendered home gardens. A study in three mountain areas of the Iberian Peninsula». *Economic Botany*, under review.

Sala, M. 1983. A: Bolòs, M de (dir.) 1983 «Les aigües». A: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol. 17:148-195. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

Sanchez Bell, E. 2003. Variabilitat de la mongeta del ganxet (*Phaseolus vulgaris* L.): determinació de tipologies i selecció de línies comercials. Universitat de Barcelona. Barcelona.

Sokal, R. R. i F. J. Rohlf, F. 1979. *Biometry*. H. Blume Editores. Barcelona.

Stevens, C., Wilson, C.L., Lu, J.Y., Khan, V.A., Chalutz, E., Droby, S., Kabwe, M.K., Haung, Z., Adeyeye, O., Pusey, P.L., Wisniewski, M.E., West, M., 1996. *Plant hormones induced by ultraviolet light-C for controlling postharvest diseases of tree fruits*. *Crop Prot.* 15, 129-134.

Strasburger, E., et al. 1994. *Tratado de botánica*. 8a ed. Omega cop. Barcelona.

Toledo. 2002. *La memoria biocultural. La importancia ecológica de las sabidurías tradicionales*. Icaria, Barcelona.

Thiele, G. 1999. «Informal potato seed systems in the Andes: why are they important and what should we do with them?» *World Development*, 27 (1): 83-99.

Thornburn, J.M., 1908. *The seeding and preservation of golf links*. New York, J. M. Thorburn & co.

Vavilov, N.I. 1926. *Studies on the origin of cultivated plants*. Institute of Applied Botany and Plant Breeding, Leningrad.

Vavilov, N.I. 1992. *Origin and Geography of Cultivated Plants*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vogl, CR, i BC Vogl-Lukasser. 2003. «Tradition, dynamics and sustainability of plant species composition and management in homegardens on organic and non-organic small scale farms in Alpine Eastern Tyrol (Austria)». *Journal of Biological Agriculture and Horticulture*, 21:349-366.

Vogl, CR i BC Vogl-Lukasser. 2004. «Homegarden composition on small peasant farms in the Alpine regions of Osttirol (Austria) and their role in sustainable rural development». *Ethnobotany Research and Applications*, 2:111-137.

Watson, JW, i P.B. Eyzaguirre (ed.). 2001. *Home gardens and in situ conservation of plant genetic resources in farming systems*. Proceedings of the Second International Home Gardens Workshop, 17-19 July 2001, Witzhausen, Federal Republic of Germany.

Wezel, A, i S Bender. 2003a. «Plant species diversity of homegardens of Cuba and its significance for household food supply». *Agroforestry Systems* 57:37-47.

Williams, D. E. 2004. «The conservation and evolution of landraces of peanuts and peppers». A: P.B. Eyzaguirre & O.F. Linares (ed.), *Home gardens and agrobiodiversity*, p. 256-265. Smithsonian Books, Washington, D.C.

Zamora, F. 1973. *Diario de los viajes hechos en Catalunya*. 1794. Curial edicions catalanes.

Zeven, A. C. 1999. «The traditional inexplicable replacement of seed and seed ware of landraces and cultivars: A review». *Euphytica*, 110: 181-191.

Zimmerer, K.S. 2003. «Geographies of seed networks for food plants (Potato, Ulluco) and Approaches to Agrobiodiversity Conservation in the Andean Countries». *Society and Natural Resources*, 16: 583-601.

Zohary, D, Hopf M. 2000. *Domestication of plant in the old world: the origin and spread of cultivated plants in the West Asia, Europe and the Nile Valley*. Clarendon, Oxford.

El **Vallès Oriental**
Consell Comarcal

**Diputació
Barcelona**

